

**«FRAY BARTOLOME SANTA TERESA
EUSCAL-ERRIJETACO OLGUEETA TA DANTZEEN
NEURRIZCO-GATZ-OZPINDUBA».**

Zenbait gauzen asterketa

Fray Bartolome fede andiko frailea zan.

Fedean integrista zan aiña, euskeran anarkista.

Arau batzutan estu, bestetan nastetsü.

Bokaletan ugari, baten ordez bi errezago erabilten zituna ta erabili nai zituna, gañera, gogorra zalako itzari ere indar emoten zaletua. Ez bokal bat edo beste bereziz. Edozein bokalez.

Gizona ez dau egiten bakarrik jakiñak. Odolak ere indarra dau beragan, bere agerpenetan, erantzunetan, itzak billatzean ta itzei nortasuna emotean.

Fray Bartolome, Azkue eta Txomin Agirre'k ez leuke alde andirik euki bear itzetan. Inguru labur bateko izkera darabile, ia lurralde berberakoa. Eta itz bardiña, batzuk orruka esaten dabela dirudi ta besteak maitasun igortziz.

Azkue berberak esaten ekian Txomin Agirregandik bereiztu naian: Txomin odol zurbilla zala, bera barriz odol gorria. Agirre arpegi zuri ta izakera biguneko, bera gaizto eta oker.

Eta Fray Bartolome zer?

Agirre'k nekez «zabaltzen» ditu itzak, nasaitu, gizendu, bo-

kalei indarra billatu nairik. Azkue'k sarriago. Fray Bartolome'k geiegi.

Nekez zitaldu eta gaiztotuko ditu itzak Agirre'k; Azkue'k ba dakiz biurritzen; Fray Bartolome'k ordagoka diardu eurekin. Ba dirudi bere eliz-itzaldietan pulpitoa jo ta durundia ataraten ekian antzera, itzei ere durundi antzekoa, oiartzuna billatu ta atara eragin nai izaten eutsela, ukabilkaden otsa eta itzen orrua, era berean, indarkeriz eta gogorkeriz sartu eitezan entzuleetan.

Bigundu gabeko baserritar atxurlaria da Fray Bartolome euskeraren alorrean. Jorratu gabea.

«Euscal-errijetaco Olgueeta ta dantzeen neurrizco-gatz-ozpinduba» irakurri dogu.

Egillea: «Aita Prai Bartolome Santa Teresa, Marquinaco Carmen Ortozeco predicadoriac prestauba».

Ezagutzeko asmotan zabaldu, irakurri, berrirakurri, aztertu eta erabili dogu liburu au.

«Hordago Publikapenak» saillean agertua da.

Eta guk jokera eta erabilkeraren kakoak aurkitu ditugu akatsak ala lege diran esaten ausartu barik. Denporak ere euren legea eukiten dabe sarri eta gure euskeran, zoritxarrez, askotan, zenbat buru ainbat aburu esan leike.

Gauza bat igarri dogu: berak «kondenetan» eban dantza nastu ta loa darabillala izkuntzan. Igarri gabe pekatueroaten ditun dantzak eroaten dabe bera ere garbi-garbia edo beintzat ereduzko ez dan izkuntzako dantzara.

«Pekatuko bide» batzutan eta bestetan integrista baten eutsikeri ta dollorkeriak aurkitu doguz, izkuntza aldetik, bere lanean.

Gain-gaiñetik egiten doguz azalpenak. Itzak eta joskerak labur eta ia soil kopiaturaz. Itz edo joskera edo esan nai bakoitzaren ondoren bera billatu leiken orrialdeko zenbakia ipinten dogula.

Itzen amaierako K

Azkue'k, bere «Diccionario Vasco Español Francés» dala-koan, K idazkiari buruz au diño:

«En algunos dialectos se observa la tendencia de suprimir la K final, aunque la sobrevenga no un subfijo, sino una palabra independiente que empieza en consonante, considerándole como si hubiera de aglutinársele.

En esta regla está comprendida la misma K de actividad. Es procedimiento que no debe acogerse en la escritura, aunque la lengua por dejadez o comodidad la establezca».

Fray Bartolome'k ez dau begiratzen urrengo itza konso- nantez edo bokalez asi. Bata nai bestea gertu, sarri «jaten» dau berak K ori.

K izkia jatea.

ceuria da esquina guztietati (3-4)
gueu gaiti iltzen zacustazanenian bateti (4)
ta besteti, itsutasun... (4)
gusto laarregui emotia gaiti (5)
au gaiti ainbeste gauza (75)
naasteco dantzaac gaiti (75)
orregaiti ainbeste gauza esaten dira (9)
Moisen demporati ona (9)
Au gaiti olguctiaren gainian (13)
Au gaiti pensau dot (10) Dan gaiti (138)
Legueti urten bagaric (14)
Orregaiti cein arimaco ta cein gorgutzeco (15)
Orregaiti bapere obaac ez dira (155)
Olgueetiaren beraren parteti (26)
denporiari parteti (37), edadiaren parteti (56) apaindurijaren parteti (56)
conciencia nasajaren parteti (56) estadubaren parteti (56)
dinot arima arimati (4)
alboti bere entzun biar ezditubanac (64) z
Areec bere inundi albadagujee (54)
ta mutil bat alcarri escuti edo samati oratuta (73)
Piestati echeruz nequez (72)

Piestati echerà nequez (73)
Bitati bat (104)
Eracusteen liburubetati (104)
Emeti ezaütuten da (154)
Danen casta gaistoti datorrelaco (139)
Evangelioo eracutsiti asko urten bagaric (98)
leleengoti azquenera (99)
geldi nenguan lecuti artuta (115)
laster librauco da naste atati (113)

F'ren oguzkera

Ba dirudi errezago dala, gaurkoentzat beintzat, batez ere ezagunago ditugun erdal itzetan, fren oguzkera erdaldunen antzera erabiltea. Eta idaztea ere bai.

Ala ere ontan Azkue'k garbi esaten dakin legea dago. «Todavía hay muchos Vascos naturalmente refractarios a este sonido y tienen a pronunciarle como P. Los antiguos cambiaban las palabras dotadas de F, que acogían de lenguas extrañas, sustituyendo P a F: Pago, haya, que probablemente viene del latín Fagus; Piko, higo, que viene del latín ficus; Praille, del español fraile, panparroi del español fanfarrón, etc.

Conozco hombre de carrera dotado de un oído tan cincelado a la antigua, que pronuncia generalmente y sin darse cuenta paka en lugar de faja hablando en castellano».

Ezpai gabe, Fray Bartolome'ren itzaldien bat entzuteko aukera ba gendu, orrelako zerbait gertatuko litzake, gure Aita gogor au, fedean antzerako gogorra eta estuta dalako orrelako itzetan. Itz bakar batik ez da billatzen, billatu bai, aurkitu ez, ontan legea ausi dala esan litekenik.

P, erderazko fren tokietan

Itzen asieran:

Aita Prai Bartolome (1), Propeta paltsuen lecuban contactan ditu (13), Pedia daucan cristinaubari (76), Tambolinagaz piesta (107), Plazaco piestaraco (43), Plazaco piestia (43), Erromedijectaco piestaac (107), Piesta orreetan (130),

Piestazale bedeincatu orreec (180), orraco piesteetaco (184), piestarijac (184), piestariac piesta (179) ta piestarijac, presco prescoric (184), paltariac eguiten ez davena (107), eracusla pamaubak (129), dantzeen pavoreco (133), dantzeen pavore (132), prutu guichija (3), prutu madaricatuba (146), errijetaco piel jaunac (151).

Itzen erdian:

Propeta paltisuen (13) olguetaco apicinoia (20) opendidu bagaric (26), (194), Luciperrec ceruban (186), compesoriac ascoc (150), dantzazaliac santipicau (176), desapijizko burruqueen (145), opicio impamia (149), impametan (76), impame (201), impamiac (7), impamiaren (146), (149), impermura (77).

B lotutzaillea

Azkue'k: «Como elemento gramatical desempeña dos funciones: una meramente de ligadura material, desprovista de todo valor ideológico; y es la de unir en algunas variedades dialectales la vocal U (y en alguna aun la vocal O) con otras: Burua, «la cabeza», = Buruba.

Lo cual se observa en alguna localidad del B (reduciéndose cada vez más su uso) en muchas localidades del G y en San Juan de Luz».

Fray Bartolome, onetan, nastetsua da. Orri berbertan ainbat izenetan b sartuko dau eta orri berbertan, izen berbertan, ez dau sartzen. Ba dirudi, gai onetan, bietara jokatzan dabillala, zegaitik egiten daben bereiztasun edo ezaugarri berezi gabe.

B lotutzaille bezela

Capituluba (11), gatz-ozpinduba (1), predicadoriac prestauba (1), vildur santuba (6), eguiten azartuba (6), crisinaubeen goguan (7), asmau dituban (7), oitura galduba (7), escritura sagraduban (7), gorputz cansaubari (7), buru ne-catuba (7), eracuste oneco liburubetan (7), ta bai pecatuba (7), eguiten moduban (10), gura liuque mundubac (8), diabrubac (8) eguiten ez citubeen pecatubac (8), Ebanjelioo espiritubagaz (9).

Eguiten daveen (9), (Ordez daveen gachac (8), egin daveenac (9), dauenarentzat (8), esan davee (9), dauena (12)), evcenac (9), desonestubagoric (10), dantza galduba (10), madarikatuba (10), crisiñau itsubac (10), contuban jausi (10), davena (11,12), daveena (12), ez urrija, ez prestubeza (21), pecatubagan ta pecatubagaz (26), diabruagaz (79), luxurijaren suba (48), David baino santubago (47).

Oharra: orri berbertan, Sanson baino senduago (47).

S eta Z, TS edo TZ'n biurtzea

Azkue'k, Iztegian, au diño:

«Existe entre los Vascos una tendencia, cada vez menor, de pronunciar mantzana, imentzamente, pantza, altzamiento, las palabras manzana, inmensamente; panza, alzamiento».

Baiña Fray Bartolome'k ez dau aldaketa ori erderazko berbakin bakarrik egiten. Bestera, euskal itzak dira geienbat gogortzen ditunak.

Azkue'k: «Fuera de los aldeanos hay pocos Vascos, principalmente entre los occidentales, que pronuncian bien hoy el sonido de TS. Se pronuncia lo mismo que TX.»

Onetan ba dirudi Fray Bartolome'k ba dauala bere zentzu apurra eta ba dakiz s eta z'k bereizten.

Biurtzei buruz, bardin dautso, orraitik, s eta z, TS edo TZ'n biurtu, edo ta TS edo TZ bear litzakenetan, edo ala dirudienetan, bestera jokatu.

Orri baten era bateko biurketak agertzen doguz. Bestean, bikoitzetik bakarrerakoak. Azken oneik urriago darabiltz, eta ba dirudi gainera, erderazko oguzkera bardiñean esateagaitik t barik esan nai ditula.

TS edo TZ izan leikezanak, s eta z'kin

Zeuc dacuzu nire naija eguijazcua ta arteza dana. (5). (Besteetan deuscu eta-bilten daki).

chito sarri davilzanac (7), gorputz canzaubari (7), dira chito nasaizac euren olganzac dantzetan (10), Au gati pensau dot (10), Escatuten duseet guztiai (11), ez naijela simplezat euqii (11), guizonac onzat emon ezin leguijec (12), laster cansaucoda, ecarten ditu exenplzat (18), lancetan cansauta daguanian (29), contrac leguiac onzat emonaz (30), pecatzat condenezetan davee (30), oncen ondorioc eranzzungo (105) Oarra: orrialde berbertan: erantzzutera; pecatu mortaltzzat eraczuta (121). Cer pensau dozu? (130), casic edoczcin pen-

seeta oneco (146), egongo ezda, pensectia (191), Jaungoico ucazalliac (145), ez da inor carcelara eruaten (147).

S eta Z, TS eta TZ'n biurtzeak

amodijuaren su vitzija (6), gogotsuen vitzijagaz jocatuten ba da (29), cristaubac vitci deitezan (34) Oartu: vitei. Bestetan vitzi. Alabaac vitzi dirian artian (85), impernucuen vitzizia (58), ez eban Santia ino*c* icutsi triste (23), jokua, eitza, pasiu... (28), eitza ta arrancatzia (31), escolaan atzijac (55), desenesidadeco escolaan atzijac (59), edoceinec dacuts (78), ez euscuzan (79), chaarrian vitzi izateko (149), vitzizati cternidadera (163), engainatuta vitzi, inoren vitziztaac jaquitia (200), ocasioeric vitzijenian (181), itxututa vitzi diriala (181), santubac ez cirian (190), inos olgau batzirian (190), diabruen irabatzija (135), sermoiac irabatzi guichigaz (136), edo irabatzijac penarik emoten ez (150), pecatuz josita dagotzan (135), ser cratso dautseen (184), noizbair atseetia (16) (asetu); deutscu, encargueetan deutscu (22).

Bokalak birresateko oitura itz bakoitza indartuteko asmoz

AA

gusto laarregui emotia gaiti. (5), batzuc ez chaarrac (8), Bijac diriala charrac (196), gauza ona chaarra dala ta gauza charra ona dala (10). Oartu: chaarra ta charra. Gurasuac eta eracuslaac (8), naasteco dantzeen bereno madadicatuba (10), naasteco dantzai beguiratu (11), beti jaaten (15), ta edaaten egon biar baleu (15), ta pozgarriac edaatera (21), Guraari laarreguijagaz (28), bai conciencijaco dudaac, queztaac, eta penaac (23), Eleisaan egonarren (57), vijamoncco ganadu jaatecua echera batutia (57), inoren vitziztaac jaquitia; errezoc eltzaac (220).

EE

Olgueta sarritaco (5), (olgueta santubeen); eureen luurrezco gorputz (5), conteetan ditu (13), escu jotsijeetara bialduten dot (5), euki leguizaneen gatza (5), ezin leguizaneen ozpina, arimeetan ceure vildur santuba (6), Cristinaubeen goguan (7), deuteenac (7), eurcenez pecatuzcuac (8), desondreetan daueen gachac (8), Areec esan daue (9), bereno madaricatuba azaldeetara (10), oradiqueetan daveenac (13) castiguetan ditu. Asmau vedi, naijeen dan gauzia, geuijeen gustectan jacona (14). Oartu: Codicioso batec gueijen nai davna (14). Biarra mudeetan (15), diruba conteetan ta gordeetan (15), eu-

reen erregueleetan (19), religiosac atseetaco (19), atseen era uiteco (20), Mana gozua gusteeetara (21), Painucluc javoneetia (57), caclectia (57), ta endamas bascerrijetan (57) esan beeban ezbeeban, edo emon beeban ezbeeban (202).

II

beti izango da eguiija (26), iija, eguiija da (189) Ez da au eguiija (189).

OO

painueluc javoneetia, almidoootutia, zcubeen lagunai ori burloori, zaldi bat oostutia (196), aldaguijeena echeti oostutia (201), basuan oostutia baino, eleizan oostutia (198).

UU

luurrez ezainduta (4), luurrezko gorputz (5), luurrezko pecatubeen (5).

IA = EA

Sarri darabil ia bigungarria «eufonikoa» ea'ren orde. Oituzaz. Ia legez.

Bere errialdeko esan bidea dalako. Joera ori errezagoko yakolako.

Bide baten garbi jokatzeko ikusten ba da, ementxe da. Esan lei legetzat daukala i ori bigungarritzat artzea.

Orrialde bakoitzean edozenbat aipagarri billatu leikez gai ontaz.

Ara batzuk:

Olgueetia, ibiltia, denpora iragotia, aisia artutia, divertuduria... (7), izatia, libertadia, desonestidadia... (7), beti onian euquiteco (7), dantzian gainian (9), olgueeta guztien artian (9), arin sartuta (9), dantzia berez ez dala pecatu, ta bestiac, dantzia (9), zaartuta bere berdiac (59), Umiaac alacuac (59), vitzia dirian artian (85), sail au luzatutia (88), batian campora (110), bestian barrura sartzia (110), bastar baten illunian (110), Ez da asco esatia (113), goputzari gustua emotia (123), Babiloniako labia, crrijetaco pestia (86), tambolinagaz piestia ta naasteko dantzia (87), zu sariala medio, bestiac (130), zabaldu cirianian (141), au zan gentileen sinistutia ta erliginoia (142), mecia esatera, edo meciari lagundutera (166) Abadiac, eta prailiac (167), Nasteco dantzaac icustia ta arei

beguira egotia... (171).

Bereiztasun batzuk

ENE. «NI» ren positiboa erabilten daki.

Ta ene ondorik beste batec argui geuijagogaz (11).

Bagarik

Azkeneko K itz askotan kenduarren, bagarik erabilten dau bag ordez.

legueti urten bagaric (14), joculari ichi bagarik (15), santu isatia atzeratu bagaric (18), izatiari ichi bagaric (19), Jaungoicua opendidu bagaric (26), (27).

Galdera = Itaunetan

Sujeto actiboa erabilten dau: Esango dogu, Santu andi areec ez eveela euqui Ceruco arguija? (19). Ez eveela ezautu Evangelijoco Espirituba? (19).

Alkartizetan

Bai-ala ezko lokarrizetan: Cein arimaco ta cein gorputzeko. Ala ezcondu bagacuagaiti, ala ezcondubac gaiti. Ez da geure Jaungoicua ez zitala, ez urrija, es prestubeza, ez tristia; ez bada arteza, zuzena, zabala... (21). Pasiua berez ez ona ta ez chaarra da. Ez jaco beliari usua esaten, ezbada belia (51).

D.T'ren ordez

Odoltu erabilten dau odoldu'ren ordez. Odolcuta... (4). Ordez, orrialde bertan, estalduta.

Gipuzkera

Bizkaitar jatorra da Fray Bartolome.

Alaz eta gipuzkeraren kutsuak agertuten ditu.

Itz batzutan bizkaierari eusten dautsa, nai ta bere kidea gipuzkoarrena ezagunago izan.

Kontuan euki: Beraz itzik ez dau erabilten, Begaz baiño. Gogait itza ez dau erabilten, gobait baiño. Baiña beste askotan gipuzkerari men egiten dautso.

Orrela:

Gaisqui egiten (16), jausi ditezan (10), castiguetan ditu (13), zabalduen ditu-

vec (13), ez ditubanac (14), escatuten ditubanac (14), ecarten ditu (18), ez ci-tubeela (19) sarri iragoten oituban (23), vizi ditezala (24), pusca bat (25).

Esaera traketzak

Ainbat batu leikez bere liburutik:

Orra batzuk:

Popuertzako lana edo cereguiña bā litz leguez (20), Onerarako popuertzacia da examinatia (44), artu emon popuertzacuetan (200). Endemas cerbait geuijago (48). Endemas guichitan (48). Endemas baserrijetan. (57). Endemas Aitac (58). Soluan nabasen (81). Sapatuba nabesen. Biraq ordez bidao erabilten dau: eurai bidaoca dagozala (58), baque chaarrac, asarriac, bidauac (58).

Soinubari oi darraico dantzia. Donez ala parezca (28). Nonez izango da ziur. Daviltzaia chito ezain (125). Chico esi bagaco, edo baso asto batzuc dirurijec-la.

A. Zubikarai